

Lidia Lijewska

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

ORCID: 0009-0004-8273-7168

Nadmierne stosowanie tymczasowego aresztowania w orzecznictwie ETPCz w sprawach przeciwko Polsce

STRESZCZENIE Od 2007 roku nadmierne stosowanie tymczasowego aresztowania w Polsce uznawane jest za problem systemowy. Przemawiać za tym może wielka liczba orzeczeń ETPCz wydanych w sprawach przeciwko Polsce w związku ze stwierdzeniem naruszenia art. 5 ust. 3 EKPCz. Treść orzeczeń ujawnia utartą praktykę organów krajowych w zakresie dotyczącym przedłużania tymczasowego aresztowania, ale pozwala również na wyciągnięcie wniosków dotyczących obowiązujących przepisów karnoprosesowych. Celem artykułu jest próba zrekonstruowania przyczyn nadmiernego stosowania tymczasowego aresztowania w Polsce z treści orzeczeń ETPCz wydanych w sprawach przeciwko Polsce oraz zinterpretowanie problemu nadmiernej detencji w świetle obowiązujących przepisów regulujących izolacyjny środek zapobiegawczy. Sformułowane wnioski odnoszą się nie tylko do obecnego stanu prawnego, ale również do projektowanych zmian przepisów karnoprosesowych stanowiących o tymczasowym aresztowaniu.

SŁOWA KLUCZOWE nadmierne stosowanie tymczasowego aresztowania, Europejski Trybunał Praw Człowieka, detencja, art. 5 ust. 3 EKPCz, wolność i bezpieczeństwo osobiste

Excessive length of pre-trial detention in the case law of the ECtHR in cases against Poland

SUMMARY Since 2007, the excessive length of pre-trial detention in Poland has been considered a systemic problem. This can be supported by the large number of ECtHR rulings issued in cases against Poland for violations of Article 5(3) of the ECHR. The content of the rulings reveals the established practice

of national authorities with regard to the prolongation of pre-trial detention, but also allows to draw conclusions about the applicable criminal procedural legislation. The purpose of the article is to reconstruct the reasons for the excessive length of pre-trial detention in Poland from the content of the ECtHR rulings issued in cases against Poland, and to interpret the problem of excessive detention in light of the current legislation regulating the isolationist preventive measure. The conclusions formulated refer not only to the current legal system, but also to the proposed amendments to the criminal procedural regulations providing for pre-trial detention.

KEYWORDS excessive length of pretrial detention, European Court of Human Rights, pretrial detention, article 5(3) ECHR, personal freedom and security

Wstęp

Tymczasowe aresztowanie jako najbardziej dolegliwy środek zapobiegawczy, którego stosowanie powinno być ostatecznością¹ wiąże się z daleko idącą ingerencją w wolność jednostki. Mowa tu nie tylko o wolności rozumianej w sposób potoczny bądź też, przez nie-prawników utożsamianej z nietykalnością cielesną, ale przede wszystkim wartością *a natura rei* umożliwiającą realizację innych podstawowych praw i wolności² przewidzianych w międzynarodowych aktach ochrony praw człowieka, a także w krajowych ustawach zasadniczych³. Środek izolacyjny w postaci tymczasowego aresztowania prowadzi bowiem do czasowej niemożności realizacji pozostałych zagwarantowanych praw i wolności przez jednostkę. Wobec tego poszanowanie gwarancji zarówno konstytucyjnych, jak i procesowych w trakcie jego stosowania powinno jawić się jako oczywiste. Tymczasem fundamentalnym problemem występującym w Polsce od wielu lat jest nadmierne stosowanie tymczasowego aresztowania. Taki stan rzeczy potwierdza orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka [dalej: ETPCz,

¹ Z. Ganczewska, P. Kładoczny, P. Kubaszewski, B. Wierciński, *O standardzie, który się nie przyjął (w Polsce). Praktyka stosowania tymczasowego aresztowania w świetle przepisów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, red. P. Kładoczny, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2023, s. 13.

² W ten sposób opisuje M. Zieliński. Zob. szerzej: M. Zieliński, *Wolność osobista, jej charakter oraz gwarancje*, [w:] Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. E-Wydawnictwo, Wrocław 2014, s. 83.

³ W Konstytucji RP z dnia 2.04. 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm.) wyraz tego stanowią art. 31 ust. 1, a w odniesieniu do węższej kategorii wolności osobistej – w art. 41 ust. 1.

Trybunał] wydane w związku z naruszeniem prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego⁴ w sprawach przeciwko Polsce.

Celem niniejszego opracowania jest ogólne zaprezentowanie problemu nadmierności stosowania środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania w oparciu o treści orzeczeń ETPCz wydanych w sprawach przeciwko Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem opisanej w orzecznictwie praktyki postępowania organów krajowych, a także zinterpretowaniu omawianego problemu w świetle obowiązujących krajowych przepisów karnoprosesowych, w tym głównie Kodeksu postępowania karnego⁵ [dalej: k.p.k.]. Ponadto, opracowanie stawia za cel ukazanie problemu związanego z nadużywaniem dopuszczalnej ingerencji w prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego oraz omówieniu go na gruncie standardów strasburskich.

Warto dodać, że w ostatnim czasie w wykazie prac Sejmu RP ukazał się projekt Ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego⁶, predestynowany dostosowaniu kodeksowych przepisów karnoprosesowych w zakresie, w jakim regulują one stosowanie tymczasowego aresztowania, ukierunkowany na rozwiązanie problemu dotyczącego nadmierności stosowania środka detencji w Polsce. To z kolei pozwoli poczynić refleksję o charakterze porównawczym między projektowanym a obecnym stanem prawnym, na gruncie którego problem nadmiernie trwającego tymczasowego aresztowania pozostaje aktualny.

Zagadnienia wstępne

Wspomniane wyżej ramy opracowania wyznaczane są przez dwa fundamentalne, ściśle związane z omawianą problematyką zagadnienia. Należy do nich zaliczyć pojęcie wolności oraz art. 5 ust. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka

⁴ Wyrażonej w art. 5 ust. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzonej 4.11.1950 r. w Rzymie, zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnionej Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284).

⁵ Ustawa z dnia 6.06.1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2025 r. poz. 46).

⁶ Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, druk nr 865, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm10.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=865> [dostęp: 26.01.2024]. Dnia 10.03.2025 r., po zmodyfikowaniu tekstu Poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego (druk nr 1131), projekt wpłynął do Sejmu RP, a dnia 1.04.2025 r. został skierowany do I czytania na posiedzeniu Sejmu. Pełna treść projektu skierowanego do I czytania na posiedzeniu Sejmu RP (druk 1131), <https://www.sejm.gov.pl/Sejm10.nsf/druk.xsp?documentId=FA8D10F94AC8D7CFC1258C570049117D> [dostęp: 19.04.2025].

i podstawowych wolności⁷ [dalej: EKPCz, Konwencja] oraz zakres ochrony tego przepisu. Istnieją pewne rozbieżności w definiowaniu pojęcia wolności przez prawników, teologów, psychologów oraz filozofów. Najogólniej wolnością można określić niezależność jakiegoś podmiotu od jakiegokolwiek uwarunkowania⁸. Jeśli zaś przenieść to rozumowanie na grunt poszczególnych standardów międzynarodowych, wolność można rozumieć jako niepodleganie arbitralnemu stosowaniu środków detencyjnych, a więc środków polegających na pozbawieniu wolności⁹. Prawo międzynarodowe praw człowieka posługuje się zatem węższą kategorią wolności i bezpieczeństwa osobistego, ściśle ją utożsamiając z wolnością od arbitralnego zatrzymania, tymczasowego aresztu czy kary pozbawienia wolności¹⁰. W tym znaczeniu prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego łączy się z pewnymi gwarancjami procesowymi, takimi jak konieczność przedstawienia zarzutów lub podstaw zatrzymania, niezwłoczne doprowadzenie do sędziego bądź urzędnika wykonującego władzę sędziowską oraz prawo do odszkodowania w przypadku naruszenia poszczególnych gwarancji¹¹.

Mimo że problematyka nadmierności stosowania tymczasowego aresztowania jest ściśle związana z art. 5 ust. 3 EKPCz, jego treść należy interpretować łącznie z art. 5 ust. 1 lit. c)¹² zawierającym klauzulę limitacyjną wobec prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego, przewidując możliwość pozbawienia wolności w trzech różnych sytuacjach faktycznych. Związek obu przepisów polega na wspólnym celu, jakim jest niezwłoczne doprowadzenie osoby pozbawionej wolności przed właściwy organ sądowy, dający niezbędne gwarancje bezstronności i niezawisłości w sprawie¹³, tym samym zmierzając do realizacji prawa

⁷ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzonej 4.11.1950 r. w Rzymie, zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnionej Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284).

⁸ W. Sobczak, *Art. 9 Wolność osobista* [w:] *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich (Osobistych) i Politycznych. Komentarz*, red. R. Wieruszewski, s. 218-242, Warszawa 2012.

⁹ B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2005, s. 265.

¹⁰ K. Głowacka, *Tymczasowe aresztowanie w świetle sprawy Baranowski przeciwko Polsce (skarga nr 28358/95, wyrok z 28.03.2000)*, [w:] *Polska wobec europejskich standardów praw człowieka*, red. T. Jasudowicz, Toruń 2001, s. 279-287.

¹¹ M. Macovei, *The Right To Security Of Person In European Court Of Human Rights Jurisprudence*, „European Human Rights Law Review” 2007, T. 6, nr 649, s. 4.

¹² Art. 5 ust. 1 lit. c) EKPCz stanowi, że „Nikt nie może być pozbawiony wolności, z wyjątkiem następujących przypadków i w trybie ustalonym przez prawo: zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania w celu postawienia przed właściwym organem, jeżeli istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia czynu zagrożonego karą lub jeśli jest to konieczne w celu zapobieżenia popełnienia takiego czynu lub uniemożliwienia ucieczki po jego dokonaniu”.

¹³ B. Gronowska, *Prawo do wolności...*, dz. cyt. s. 267.

do bycia sądzonym w rozsądnym terminie bądź zwolnienia na czas trwania postępowania¹⁴. Słusznie zatem stwierdza Urszula Szafrąńska, że przepis art. 5 ust. 3 Konwencji wiąże się z wymogiem osądzenia osoby tymczasowo aresztowanej w rozsądnym terminie lub zwolnienia jej na czas postępowania¹⁵. Należy przy tym dodać, że każdy tymczasowo aresztowany w trakcie postępowania ma prawo do tego, by jego sprawa była traktowana priorytetowo, co nie oznacza, że można prowadzić ją w pośpiechu i niestaranie¹⁶. Ze względu na wysoką liczbę równoległe toczących się postępowań karnych w Polsce¹⁷, dla działania organów ścigania może to implikować pewne trudności.

Oskarżonemu można odmówić zwolnienia w przypadku wykazania przez organy państwowe „odpowiednich i wystarczających” podstaw uzasadniających dalsze aresztowanie. Przyjmując zatem odwrotną perspektywę, tymczasowe aresztowanie jako środek wyjątkowy może być stosowane wyłącznie wtedy, gdy jest rzeczywiście konieczne. Z takiego założenia jednocześnie wynika, że art. 5 ust. 3 Konwencji w swoisty sposób uzupełnia zasadę domniemania niewinności¹⁸, gdyż przewiduje czasowe pozbawienie wolności danej osoby jedynie w szczególnie uzasadnionych przypadkach, których niewystępowanie powinno wiązać się z możliwością odpowiadania przez oskarżonego z wolnej stopy. Jednak w każdym przypadku realizacji przez organy państwowe uprawnień wynikających z limitacji prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego oczekuje się, że w demokratycznym społeczeństwie uprawnienia te będą realizowane z poszanowaniem autonomii i godności każdej jednostki¹⁹.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ U. Szafrąńska, *Problematyka nadmiernego stosowania tymczasowego aresztowania w Polsce na kanwie orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Kwartalnik Prawa Międzynarodowego” 2022, nr 1, s. 189-218, <https://doi.org/10.5604/01.3001.0015.9891>.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Zgodnie z danymi dostępnymi w raporcie Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, średnia liczba postępowań wszczętych w latach 2009-2018 wyniosła 703.934,2. Zob. A. Klepczyński, P. Kładoczny, K. Wiśniewska, *Tymczasowe aresztowanie – (nie)tymczasowy problem. Analiza aktualnej praktyki stosowania tymczasowego aresztowania*, Warszawa 2019, s. 34.

¹⁸ M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Komentarze praktyczne*, Warszawa 2017, s. 475 i n.

¹⁹ A. Ashworth, *Four Threats to the Presumption of Innocence*, „International Journal of Evidence and Proof” 2006, nr 10; „Oklahoma Law Review” 2000, nr 55, s. 249. Cyt. za: Lonneke Stevens, *Pre-Trial Detention: The Presumption of Innocence and Article 5 of the European Convention on Human Rights Cannot and Does Not Limit its Increasing Use*, „European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice” 2009, nr 17, s. 168.

Należy dodać, że zakres stosowania art. 5 ust. 3 EKPCz ma miejsce do momentu wydania wyroku przez sąd pierwszej instancji²⁰, bowiem wszelkie następujące naruszenia związane z dalszym pozbawieniem wolności powinny być rozstrzygane w oparciu o art. 5 ust. 1 lit. a) Konwencji.

Problem nadmiernie trwającego tymczasowego aresztowania w Polsce zaczęto zauważać od początku XXI wieku. Wówczas zaczął być on podnoszony przez polskie organy krajowe i międzynarodowe organizacje oraz instytucje kompetentne do monitorowania i reagowania w przypadku naruszeń podstawowych praw i wolności. W 2007 roku Komitet Ministrów Rady Europy wydał Rezolucję tymczasową²¹ dotyczącą 44 orzeczeń ETPCz wydanych w sprawach przeciwko Polsce, które stwierdzały naruszenie art. 5 ust. 3 Konwencji, określając nadmierną długość stosowania środka detencyjnego w Polsce mianem problemu systemowego. Natomiast w 2019 roku Komitet przeciwko Torturom ONZ, na kanwie uwag końcowych²² skierowanych dla strony polskiej, zawarł postulat dotyczący wprowadzenia do Kodeksu postępowania karnego konkretnych i maksymalnych ram czasowych dopuszczalnego stosowania izolacyjnego środka zapobiegawczego.

W ciągu ostatnich lat regulacje karnoprocesowe dotyczące maksymalnych terminów stosowania tymczasowego aresztowania, dwukrotnie stanowiły przedmiot kontroli abstrakcyjnych²³ przeprowadzanych przez Trybunał Konstytucyjny. W obu orzeczeniach Trybunał Konstytucyjny zbadał zgodność artykułu 263 § 7 k.p.k.²⁴ z normami konstytucyjnymi. Trybunał Konstytucyjny uznał, że brak jednoznacznie wymienionych przesłanek do przedłużenia tymczasowego aresztowania po wydaniu wyroku przez sąd pierwszej instancji prowadzi do niezgodności z Konstytucją RP²⁵. Nie stwierdzono natomiast naruszenia art.

²⁰ M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji...*, dz. cyt. s. 482.

²¹ Rezolucja tymczasowa z dnia 6.06.2007 r., CM/ResDH(2007)75 przyjęta przez Komitet Ministrów na 997. posiedzeniu Delegatów Ministrów, <https://search.coe.int/cm?i=09000016805ad8db> [dostęp: 02.05.2025].

²² Uwagi końcowe nr CAT/C/POL/CO/7 do siódmego raportu okresowego złożonego przez Polskę przyjęte przez Komitet przeciwko Torturom ONZ dnia 29.08.2019 r., <https://docs.un.org/en/CAT/C/POL/CO/7> [dostęp: 02.05.2025].

²³ Oba postępowania zaowocowały wydaniem dwóch wyroków – wyrok TK z dnia 20.11.2012 r., sygn. akt SK 3/12 oraz wyrok TK z dnia 10.07.2019 r., sygn. akt K 3/16.

²⁴ Art. 263 § 7 stanowi, że „Jeżeli zachodzi potrzeba stosowania tymczasowego aresztowania po wydaniu pierwszego wyroku przez sąd pierwszej instancji, każdorazowe jego przedłużenie może następować na okres nie dłuższy niż 6 miesięcy.”

²⁵ W tym zakresie Trybunał Konstytucyjny wskazał na niezgodność z art. 41 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 oraz art. 40 w związku z art. 41 ust. 4 Konstytucji RP.

263 § 7 k.p.k. w zakresie, w jakim przepis ten nie określa maksymalnego dopuszczalnego terminu stosowania tymczasowego aresztowania²⁶ co może przekładać się na długie okresy stosowania detencji.

Metodologia i zakres badań

Od początku swojej jurysdykcyjnej działalności Trybunał w Strasburgu orzekał w sprawach o naruszenie prawa przewidzianego w art. 5 ust. 3 Konwencji przeciwko Polsce 232 razy, z czego w ponad 180 sprawach²⁷ dane naruszenie stwierdził. Na potrzeby niniejszej pracy, analizę dorobku orzeczniczego ETPCz należy przeprowadzić w oparciu o pewne kryteria. Powinno być to kryterium materialne, obejmujące postępowanie w danej sprawie i wskazane motywy wyrokowania, kryterium faktograficzne, obejmujące fakty i okoliczności istotne dla danej sprawy, a także ramy czasowe obejmujące moment od wystąpienia domniemanego naruszenia do wydania wyroku przez Trybunał. Część autorów dokonuje podobnych analiz włączając do nich również kryterium proceduralne, które dotyczy procedury wydawania wyroku. Poniższej analizie poddane zostały orzeczenia wydane na przestrzeni dwudziestu pięciu lat, rozpoczynając od 2000 roku.

Z materialnego punktu widzenia, kwestią ogólną wypracowaną na gruncie licznych spraw, jest konieczność ustalenia przez władze krajowe, czy dany okres tymczasowego aresztowania jest rozsądny w świetle indywidualnych i specyficznych okoliczności postępowania. Zatem „rozsądny czas” trwania środka izolacyjnego nie może być oceniany abstrakcyjnie²⁸, bez uwzględnienia danego stanu faktycznego. Innymi słowy ocena, czy w konkretnej sprawie doszło do przekroczenia „rozsądnego” czasu tymczasowego aresztowania jest dokonywana przez Trybunał w każdej sprawie indywidualnie, z uwzględnieniem konkretnych okoliczności. Natomiast okres, w którym stosowany jest ten środek zapobiegawczy nie jest rozstrzygający²⁹. Działając w ten sposób, Trybunał wielokrotnie podkreślał, że samo uzasadnione podejrzenie popełnienia przez skarżącego

²⁶ W tym zakresie Trybunał Konstytucyjny nie orzekł niezgodności z art. 41 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

²⁷ Dane przytoczone w oparciu o informacje dostępne w bazie orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowiek w Strasburgu, <https://hudoc.echr.coe.int/> [dostęp: 15.12.2024].

²⁸ Zob. m.in. Wyrok ETPCz z dnia 26.10.2000 r., Kudła przeciwko Polsce, skarga nr 30210/96, pkt 110, Wyrok ETPCz z dnia 4.10.2001 r., Michta przeciwko Polsce, skarga nr 27504/95, pkt 45.

²⁹ U. Szafrąńska, *Problematyka nadmiernego stosowania...*, dz. cyt. s. 195.

przestępstwa może być podstawą stosowania tymczasowego aresztowania jedynie w początkowym stadium postępowania³⁰. Mimo że w ocenie Trybunału przesłanka ta stanowi *sine qua non* dla legalności stosowania tymczasowego aresztowania, wobec czego jej zawarcie w uzasadnieniu decyzji jawi się jako konieczność, to dla dalszego stosowania tymczasowego aresztowania konieczne jest przedstawienie innych „istotnych” i „wystarczających” powodów przemawiających za koniecznością przedłużenia stosowania środka izolacyjnego. Wraz z upływem czasu przesłanka ta traci na swej relewantności. Z racji tego, polskie organy oprócz uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa przez skarżącego, poszerzały gamę przywoływanych przesłanek o poważny charakter zarzucanych czynów³¹, zagrożenie orzeczeniem surowej kary³² oraz możliwość wywierania wpływu na przebieg postępowania przez skarżącego³³, w tym również na ryzyko ucieczki³⁴. Na gruncie utrwalonych poglądów w judykaturze Trybunału, ciężar zarzutów nie może sam w sobie uzasadniać długich okresów tymczasowego aresztowania³⁵. Zaś w odniesieniu do przesłanki zagrożenia orzeczeniem surowej kary, Trybunał zauważa, że mimo jej istotnego znaczenia w kontekście ryzyka ucieczki, mactwa procesowego lub ponownego popełnienia przestępstwa przez skarżącego, to sama w sobie nie może stanowić odpowiedniego uzasadnienia dla nadmiernie długich okresów detencji³⁶. Natomiast domniemane ryzyko ucieczki skarżącego powinno być oceniane w świetle czynników związanych z charakterem jego osoby, jego moralnością, domem, zawodem, majątkiem, więzami rodzinnymi i wszelkiego rodzaju powiązaniemi z państwa, w którym jest ścigany³⁷.

Ujawniony problem wskazuje zatem na zbyt ogólne i mało precyzyjne uzasadnianie decyzji, nader często pozbawionych konkretnych powodów, które w pełni trafnie przemawiałyby za koniecznością dalszej detencji skarżącego. Oprócz powoływania się na uzasadnione podejrzenie popełnienia przez

³⁰ Zob. m.in. Wyrok ETPCz z dnia 21.03.2017 r., Porowski przeciwko Polsce, skarga nr 34458/03, pkt 149, Wyrok ETPCz z dnia 18.10.2018 r., Burza przeciwko Polsce, skarga nr 15333/16, pkt 40.

³¹ Zob. m.in. Wyrok ETPCz z dnia 6.02.2007 r., Garycki przeciwko Polsce, skarga nr 14348/02, pkt 44.

³² Wyrok ETPCz z dnia 26.02.2013 r., Kowrygo przeciwko Polsce, skarga nr 6200/07, pkt 64.

³³ Zob. m.in. Wyrok ETPCz z dnia 18.09.2012 r., Dochnal przeciwko Polsce, skarga nr 31622/07, pkt 76.

³⁴ Zob. m.in. Wyrok ETPCz z dnia 4.11.2014 r., Mierzejewski przeciwko Polsce, skarga nr 9916/13, pkt 38 i n.

³⁵ Zob. m.in. Wyrok ETPCz z dnia 26.10.2023 r., K.P. przeciwko Polsce, skarga nr 52641/16, pkt 97.

³⁶ Zob. np. Wyrok ETPCz, Michta przeciwko Polsce..., pkt 49.

³⁷ Zob. np. Wyrok ETPCz z dnia 12.10.2010 r., Jasari przeciwko Polsce, skarga nr 17888/07, pkt 38.

skarżącego przestępstwa, dalsze decyzje w przedmiocie stosowania detencji zawierały między innymi przesłanki poważnego charakteru zarzucanych czynów³⁸, surowości kary grożącej skarżącemu³⁹, a także konieczności zapewnienia prawidłowego toku postępowania ze względu na potencjalną możliwość mactwa procesowego⁴⁰. Tak przedstawiane w uzasadnieniach wyliczenie przesłanek immanentnie wskazuje na pewną ogólność i automatyzm, które nie znajdując poparcia w konkretnych powodach mogą być interpretowane bardzo szeroko, a tym samym umożliwiać zastosowanie niemal w każdym stanie faktycznym. Zdarzało się, że przywoływane w decyzjach powody stanowiące podstawy dla kolejnego przedłużenia środka izolacyjnego albo nie zawierały konkretnego wyjaśnienia, w jaki sposób odnosiły się do konkretnej sytuacji skarżącego albo nie stanowiły szczególnie silnych powodów⁴¹. Treść wybranych orzeczeń ujawniła również sytuację, w której organy krajowe wielokrotnie przywoływały identyczne przesłanki w następujących po sobie decyzjach, ograniczając się jedynie do ich ponownego powtórzenia⁴². W wyroku ze skargi *Jasari* Trybunał wskazywał, że niedopełnienie formalnych wymogów dotyczących decyzji o przedłużeniu tymczasowego aresztowania jest samo w sobie wystarczające do stwierdzenia naruszenia artykułu 5 ust. 3 EKPCz i może polegać między innymi na prostym powtórzeniu przyczyn zatrzymania zawartych w Kodeksie postępowania karnego, bez wyjaśnienia, w jaki sposób miałyby one zastosowanie w danym przypadku⁴³. Zdarzało się jednak, że mimo obiektywnej zasadności zaistniałych okoliczności postępowania, Trybunał nie uznawał ich istotności ani wystarczalności. Przykładowo w sprawie *Dłużewskiej* skarżąca miała w trakcie trwania postępowania wysłać list do córki, w treści którego rzekomo informowała o zamiarze manipulowania dowodami. Władze krajowe przywoływały tę okoliczność w uzasadnieniu postanowienia przedłużającego stosowanie tymczasowego aresztowania. Jednak w swoim rozstrzygnięciu Trybunał uznał, że władze nie wykazały konkretnych powodów, dla których takie podejrzenie mogłoby wskazywać na związane z tym ryzyko wykraczające poza hipotetyczną możliwość manipulacji ze strony skarżącej, zwłaszcza że w trakcie całego trwania

³⁸ Tak np. Zob. m.in. Wyrok ETPCz, Garycki przeciwko Polsce..., pkt 44.

³⁹ Zob. m.in. Wyrok ETPCz, Mierzejewski przeciwko Polsce..., pkt 38 i n.

⁴⁰ Zob. np. Wyrok ETPCz, Kauczor przeciwko Polsce..., pkt 43.

⁴¹ Tak np. Wyrok ETPCz z dnia 20.06.2006 r., Pasiński przeciwko Polsce, skarga nr 6356/04, pkt 44 in fine.

⁴² Tak w sprawie ze skargi, Jasari przeciwko Polsce..., pkt 41.

⁴³ Tamże.

postępowania nie zaobserwowano żadnego zachowania z jej strony, które mogłoby za takim ryzykiem przemawiać⁴⁴.

Często podnoszoną kwestię w rozstrzygnięciach Trybunału stanowiła możliwość orzeczenia zmiany środka izolacyjnego na mniej dolegliwe środki zapobiegawcze, które zgodnie z utrwalonym poglądem ETPCz i treści art. 5 ust. 3 Konwencji⁴⁵ powinny być stosowane. Mimo to zdarzało się, że władze krajowe pomijały argumentację poświęconą możliwości zastosowania alternatywnych środków zapobiegawczych⁴⁶, w tym poręczenia majątkowego. Zgodnie z ukształtowanym w orzecznictwie poglądem, możliwość zwolnienia skarżącego za udzieleniem poręczenia może spotkać się z odmową w czterech przypadkach: w razie ryzyka, że skarżący nie stawi się na rozprawie lub jego zwolnienie wywoła uszczerbek dla wymiaru sprawiedliwości lub popełni kolejne przestępstwa lub zakłóci porządek publiczny⁴⁷. Bywało jednak, że wąska procedura na poziomie krajowym napotykała pewne trudności; w sprawie *Iwańczuka*⁴⁸ nadmiernie trwające tymczasowe aresztowanie wynikało z przewlekłego działania wymiaru sprawiedliwości, polegającego na wielokrotnych modyfikacjach postanowień w przedmiocie zmiany izolacyjnego środka zapobiegawczego na środek w postaci poręczenia majątkowego. Przyczyniło się to do znaczącego wydłużenia okresu, w jakim skarżący przebywał w izolacji, który ostatecznie wyniósł jeden rok i 4 dni⁴⁹.

Odrębną kwestię wyrosłą na gruncie orzecznictwa Trybunału, stanowiła rola prokuratora w czynnościach postępowania związanych odpowiednio ze stosowaniem tymczasowego aresztowania. Był to element rozważań ETPCz głównie w początkowym okresie objęcia Polski jurysdykcją Trybunału i wynikało to z ówczesnej pozycji prokuratora, który na mocy poprzednio obowiązujących

⁴⁴ Wyrok ETPCz z dnia 15.04.2021 r., Dłużewska przeciwko Polsce, skarga nr 39873/18, pkt 71.

⁴⁵ Zgodnie z poglądem wyrażonym w orzecznictwie, zgodnie z artykułem 5 § 3 władze, *decydując, czy dana osoba powinna zostać zwolniona czy zatrzymana, są zobowiązane rozważyć alternatywne środki zapewnienia jej stawiennictwa na rozprawie. W istocie przepis ten ogłasza nie tylko prawo do „rozprawy w rozsądnym terminie lub zwolnienia na czas rozprawy”, ale także stanowi, że „zwolnienie może być uzależnione od gwarancji stawiennictwa na rozprawę”* – tak np. w wyroku ETPCz z dnia 6.02.2007 r., Garycki przeciwko Polsce, pkt 52.

⁴⁶ Zob. np. Wyrok ETPCz, Garycki przeciwko Polsce..., pkt 52, Wyrok ETPCz Kowrygo przeciwko Polsce..., pkt 70. Wyrok ETPCz Dłużewska przeciwko Polsce..., pkt 73.

⁴⁷ Wyrok ETPCz, Porowski przeciwko Polsce..., pkt. 139. Wyrok ETPCz z dnia 28.07.2005 r., Czarnecki przeciwko Polsce, skarga nr 75112/01, pkt 38.

⁴⁸ Wyrok ETPCz z dnia 15.11.2001 r., Iwańczuk przeciwko Polsce, skarga nr 25196/94.

⁴⁹ Tamże, pkt 63.

przepisów⁵⁰ miał uprawnienie do samodzielnego stosowania środka w postaci tymczasowego aresztowania w postępowaniu przygotowawczym. Mowa tu konkretnie o art. 210 i 212 Kodeksu postępowania karnego⁵¹ z 1969 roku [dalej: d.k.p.k.]. Odniesienie do tej kwestii nastąpi jednak w dalszej części pracy.

Ogólny zarys zrekonstruowany z treści przytoczonych orzeczeń pozwala na ukazanie zasadniczych problemów, które wielokrotnie prowadziły do naruszeń w sferze wolności i bezpieczeństwa osobistego w Polsce. Nie daje to rzecz jasna podstaw do formułowania twierdzeń o arbitralnym łamaniu praw osób czasowo pozbawionych wolności w każdym przypadku toczącego się postępowania przygotowawczego przed polskimi organami ścigania i wymiaru sprawiedliwości, choć naświetla wybrane aspekty tych naruszeń. Co więcej, wieloletnia działalność orzecznicza ETPCz doprowadziła do zwrócenia uwagi przez polskie władze na problem systemowy i potrzebę jego eliminacji poprzez wprowadzenie modyfikacji w obowiązującym porządku prawnym. To z kolei znalazło odzwierciedlenie w pilnej potrzebie zmian przepisów karnoprosesowych w zakresie, w jakim dotyczą one środka tymczasowego aresztowania, o czym poniżej.

Relacje standardów europejskich z krajową praktyką i porządkiem prawnym

Analiza wybranych orzeczeń potwierdziła problem dotyczący odpowiedniego i wyczerpującego formułowania uzasadnień wniosków prokuratora o zastosowanie środka izolacyjnego, a co za tym idzie decyzji sądu stosującego tymczasowe aresztowanie. Według obecnego stanu prawnego, wniosek prokuratora o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania powinien czynić zadość wymogom formalnym pisma procesowego wskazanym w art. 119 §1 k.p.k.⁵², a przede wszystkim zawierać elementy wskazane w art. 250 § 2a k.p.k., a więc „dowody wskazujące na duże prawdopodobieństwo, że oskarżony popełnił przestępstwo, okoliczności przemawiające za istnieniem zagrożeń dla prawidłowego toku postępowania lub możliwości popełnienia

⁵⁰ Mowa tu o art. 210 i 212 d.k.p.k.. Art. 210 § 1 d.k.p.k. stanowił, że „Środki zapobiegawcze stosuje sąd, a przed wniesieniem aktu oskarżenia – prokurator”.

⁵¹ Ustawa z dnia 19.04.1969 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1969, nr 13, poz. 96).

⁵² Przywołany przepis stanowi „Pismo procesowe powinno zawierać oznaczenie organu, do którego jest skierowane, oraz sprawy, której dotyczy, oznaczenie oraz adres wnoszącego pismo, a także – w pierwszym piśmie złożonym w sprawie – numer telefonu, telefaksu i adres poczty elektronicznej lub oświadczenie o ich nieposiadaniu, treść wniosku lub oświadczenia, w miarę potrzeby z uzasadnieniem i datę i podpis składającego pismo”.

przez oskarżonego nowego, ciężkiego przestępstwa oraz określonej podstawy stosowania tego środka zapobiegawczego i konieczności jego stosowania”. W praktyce jednak często dochodzi do sytuacji, w których wniosek prokuratora zawiera opis ustalonego stanu faktycznego i przeprowadzonych czynności dowodowych przy jednoczesnym braku przywołanych okoliczności i faktów przemawiających za koniecznością dalszej detencji⁵³. Ponadto we wniosku o przedłużenie tymczasowego aresztowania prokurator powinien wykazać istnienie okoliczności uzasadniających konieczność stosowania najsurowszego środka zapobiegawczego i powody odstąpienia od stosowania wolnościowych środków zapobiegawczych⁵⁴. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na gwarancję zawartą w przepisie z art. 253 § 1 k.p.k. Z treści przywołanego w bieżącym stanie prawnym przepisu wynika obowiązek ciągłego badania przez sąd, czy przesłanki, jakie legły u podstaw pierwotnego postanowienia o zastosowaniu tymczasowego aresztowania, nie tracą na swej wadze i aktualności w dalszych etapach postępowania⁵⁵. Można wobec tego przypuszczać, że nieposzanowanie obowiązku wynikającego z tej regulacji jest punktem wyjścia dla naruszeń polegających na ciągłym stosowaniu jednej ogólnej przesłanki w dalszych decyzjach przedłużających tymczasowe pozbawienie wolności. W nawiązaniu do pierwszej przesłanki ogólnej, którą wymieniono w art. 250 § 2a k.p.k. refleksji warto poddać zagadnienie „dużego prawdopodobieństwa” popełnienia przestępstwa przez oskarżonego. Zdaje się, że kwestię tego, czy stopień prawdopodobieństwa popełnienia przez oskarżonego przestępstwa jest duży czy nie, należy oceniać indywidualnie i w świetle okoliczności danej sprawy. Warto jednak podkreślić, że racja wystąpienia tej przesłanki powinna zależeć od warunku w postaci istnienia akceptowalnego aksjologicznie poziomu

⁵³ J. Skorupka, *Tymczasowe aresztowanie w praktyce stosowania prawa*, „Palestra” 2021, nr 1-2, s. 7-24.

⁵⁴ Tamże, s. 13. Wskazanie owych okoliczności ma znaczenie wielkie znaczenie z punktu widzenia konieczności realizacji dyrektywy *ultima ratio* (art. 257 § 1 k.p.k.) oraz dyrektywy proporcjonalności (wyrażonej w art. 258 § 4 k.p.k.).

⁵⁵ Zob. np. Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Lublinie, II AKz 264/09 (LEX nr 513117). W uzasadnieniu niniejszego postanowienia Sąd Apelacyjny doszedł do następującej konkluzji: „Art. 253 § 1 k.p.k. obliguje sąd do dokonywania permanentnej oceny potrzeby lub celowości utrzymywania zastosowanego tymczasowego aresztowania oraz – w konsekwencji – do uchylenia lub zmiany tego środka zapobiegawczego w chwili, gdy ustaną przyczyny, wskutek których został on zastosowany. Istnienie w momencie podejmowania decyzji o tymczasowym aresztowaniu przesłanek do zastosowania tego najostrzejszego środka zapobiegawczego nie oznacza bowiem zwolnienia sądu od obowiązku ciągłej kontroli zasadności stosowania tego środka”.

prawdopodobieństwa sprawstwa oskarżonego.⁵⁶ Podsumowując tę część rozważań, można dojść do wniosku, że sposób, w jaki art. 250 § 2a k.p.k. stanowi o przesłankach ogólnych dla stosowania i przedłużania tymczasowego aresztowania pozwala na relatywnie dużą swobodę w ich interpretacji brzmienia, a w konsekwencji – możliwość stosunkowo szerokiego stosowania w uzasadnieniach wniosków i decyzji w przedmiocie izolacyjnego środka detencyjnego. Należy dodać że mimo to, przepisy polskiego Kodeksu postępowania karnego są bardziej gwarancyjne w porównaniu do postanowień Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Słusznie zwraca uwagę Dariusz Kala, że podczas gdy art. 5 ust. 1 Konwencji dla zastosowania tymczasowego aresztowania wymaga jedynie „uzasadnionego podejrzenia” popełnienia czynu, to k.p.k. stanowi o opisanym powyżej „dużym prawdopodobieństwie” jego dokonania⁵⁷.

W przytoczonym orzecznictwie Trybunału często poruszano kwestię związaną z surowością grożącej skarżącemu kary oraz ryzykiem mactwa procesowego, będących dwoma powielanymi elementami uzasadnień dla przedłużenia tymczasowego aresztowania. Zdaniem Jerzego Skorupki w praktyce aresztowej prokuratury i sądy przyjmują domniemanie mactwa w sprawie, jeżeli podejrzanemu przedstawiono zarzut popełnienia przestępstwa z art. 258 § 1 k.k. lub z art. 258 § 3 k.k.”⁵⁸. Domniemanie takie wynika ze skorelowania działalności skarżącego w grupie przestępczej i potencjalnie istniejących powiązań z jej uczestnikami, co może oczywiście stanowić zagrożenie dla prawidłowego przebiegu postępowania, jednak w dalszym ciągu nie wychodzi poza ramy domniemania. To z kolei rodzi wątpliwości na gruncie konstytucyjnej zasady

⁵⁶ D. Kala, *Duże prawdopodobieństwo popełnienia przestępstwa jako materialny warunek stosowania tymczasowego aresztowania*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2021, z. 4(44), s. 5-28, <https://doi.org/10.53024/1.4.44.2021>

⁵⁷ D. Kala, *Duże prawdopodobieństwo popełnienia ...*, dz. cyt., s. 16-17.

⁵⁸ J. Skorupka, *Tymczasowe aresztowanie...*, dz. cyt., s. 17.

proporcjonalności⁵⁹ wyrażonej w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP⁶⁰. Podobnie należy odnieść się do zagrożenia surowością kary, która to przesłanka w orzecznictwie Trybunału często stanowiła przyczynę naruszenia art. 5 ust. 3. W Polsce zagadnienie związane z samodzielnością stosowania tej konkretnej przesłanki od wielu lat wzbudza sporo kontrowersji⁶¹, co wpływa na liczbę zarówno zbieżnych, jak i skrajnie różnych poglądów dotyczących wykładni art. 258 § 2 k.p.k., wyrażanych nie tylko w piśmiennictwie, lecz również w orzecznictwie sądów krajowych⁶². W praktyce podstawę prawną utrzymywania tymczasowego aresztowania stanowi przepis art. 258 § 2 k.p.k. oraz okoliczność, że oskarżonemu grozi surowa kara, ograniczając uzasadnienie do wskazanego zdawkowego stwierdzenia⁶³. Należy tu przypomnieć, że tymczasowe aresztowanie stanowi wyjątek od zasady domniemania niewinności i dlatego przepisy, które je normują muszą być interpretowane ściśle⁶⁴. Literalne brzmienie przepisu z art. 258 § 2 k.p.k. może sugerować, że sam fakt popełnienia przez oskarżonego czynu stanowiącego zbrodnię lub występku zagrożony karą pozbawienia wolności co najmniej ośmiu lat wystarczająco uzasadnia jego tymczasowe aresztowanie. Tymczasem ustawodawca w zdaniu ostatnim § 2 art. 258 k.p.k. nie odwołuje się do „surowego zagrożenia ustawowego”, lecz do „grożącej oskarżonemu kary surowej”⁶⁵. Wynika stąd, że każdorazowe stosowanie tymczasowego aresztowania wymaga rozważenia wszystkich ujawnionych okoliczności w toku postępowania i dokonania ich oceny przez sąd, a w rezultacie – prognozowanej kary, jaka może

⁵⁹ Zagadnieniu związanemu z zasadą proporcjonalności i jej pogwałceniem z racji ograniczania wolności osobistej w oparciu o domniemanie sporą część rozważań poświęcił cytowany J. Skorupka. W jego ocenie domniemania mataczenia oskarżonego (podejrzanego) nie da się pogodzić z zasadą proporcjonalności, której treść wymaga ochrony bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób w demokratycznym państwie prawa. Zob. szerzej: J. Skorupka, *Tymczasowe aresztowanie...*, dz. cyt., s. 7.

⁶⁰ Art. 31 ust. 3 Konstytucji RP stanowi: „Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw”.

⁶¹ O czym szczególnie szeroko pisze K.T. Boratyńska, zob. szerzej: K.T. Boratyńska, *Zagrożenie surową karą jako samodzielną podstawą stosowania tymczasowego aresztowania w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2014, s. 15.

⁶² Zob. np. Postanowienie TK z dnia 17.07.2019 r., sygn. akt S 3/19 oraz fragment uzasadnienia wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 5.01.2012, sygn. akt II AKz 12/12 w zakresie, jakim dotyczą one rodzaju domniemania prawnego.

⁶³ J. Skorupka, *Tymczasowe aresztowanie...*, dz. cyt., s. 17.

⁶⁴ Postanowienie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 19.10.2005 r., sygn. akt II AKz 453/05, LEX nr 176197.

⁶⁵ Tamże.

zostać oskarżonemu wymierzona i czy jawi się ona jako obiektywnie surowa. Nie może zatem dochodzić do sytuacji, w których zarzucane oskarżonemu przestępstwo zagrożone karą pozbawienia wolności w wymiarze co najmniej 8 lat spełnia warunek wymieniony w zdaniu drugim przywołanego przepisu i stanowi samodzielną podstawę do zastosowania środka izolacyjnego. Traktowanie przesłanki z art. 258 § 2 k.p.k. jako wystarczającej podstawy tymczasowego aresztowania znacznie osłabia gwarancje zawarte w art. 253 § 1 k.p.k.

Na konieczność dokonania zmian w obrębie przesłanki grożącej surowej kary zaważył projektodawca, przez co jedna z istotniejszych modyfikacji w przepisach karnoprosesowych ma dotyczyć omawianej podstawy. W myśl projektowanych zmian potrzeba zastosowania tymczasowego aresztowania w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania będzie mogła zostać uzasadniona grożącą oskarżonemu surową karą w razie, gdy górna granica kary pozbawienia wolności za zarzucany występki lub zbrodnię wynosi co najmniej 10 lat albo dopiero wówczas, gdy sąd pierwszej instancji wyda wyrok skazujący na karę pozbawienia wolności wyższą niż trzy lata⁶⁶. Zmiana ma dotyczyć zatem podwyższenia branej pod uwagę dolnej granicy ustawowego zagrożenia karą pozbawienia wolności z lat 8 do 10 przewidzianej za popełnienie zarzucanego przestępstwa. Również w odniesieniu do wyroku wydanego przez sąd pierwszej instancji, obostrzenie dotyczy orzeczonej kary pozbawienia wolności „wyższej niż 3 lata”, zamiast obecnie przewidzianej w przepisach orzeczonej przez sąd pierwszej instancji kary „nie niższej niż 3 lata”. Oba te zabiegi mogą świadczyć o zamiarze ustawodawcy zmierzającym do dopuszczalności uzasadnienia stosowania tymczasowego aresztowania surowością kary wówczas, gdy cechuje się ona pewną obiektywną surowością.

Ostatnia kwestia dotyczy stwierdzonego w orzecznictwie ETPCz doprowadzenia osoby tymczasowo aresztowanej przed uprawnionego urzędnika państwowego, sprawującego władzę sędziowską, za którego w świetle zobowiązań konwencyjnych, nie może być uznawany prokurator. Problem ten należy rozważyć w szerszym kontekście, skupiając się przede wszystkim na treści zderogowanych przepisów normujących stosowanie tymczasowego aresztowania. Warto wspomnieć, że do rzeczonych naruszeń dochodziło we wczesnym okresie

⁶⁶ Zob. Art. 1 ust. 15 Poselskiego projektu Ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego (druk nr 865) oraz art. 1 pkt 7 lit. b) Projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego (druk nr 1131).

objęcia Polski jurysdykcją Trybunału⁶⁷, co miało związek z przepisami uchylonego Kodeksu postępowania karnego z 1969 r., a na podstawie których skarżący⁶⁸ w skargach przeciwko Polsce opierali swoje zarzuty.

Konsekwencją ratyfikacji Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁶⁹ była konieczność wprowadzenia zmian regulacji w polskim porządku prawnym, czego wyraz stanowiła między innymi nowelizacja Kodeksu postępowania karnego z 1997 r. Wcześniej doszło jeszcze do zmiany w obrębie odpowiednich przepisów dotyczących organów stosujących tymczasowe aresztowanie⁷⁰. Choć brzmienie współczesnych przepisów normujących procedurę stosowania tymczasowego aresztowania nie wzbudza większych wątpliwości⁷¹ w przedmiocie uprawnień prokuratora, to poprzednio obowiązujące regulacje nadawały prokuratorowi uprawnienie do stosowania tymczasowego aresztowania przed wniesieniem aktu oskarżenia. W praktyce oznaczało to możliwość tymczasowego pozbawienia wolności na mocy postanowienia wydanego przez prokuratora. Art. 5 ust. 3 Konwencji ustanawia obowiązek niezwłocznego postawienia tymczasowo aresztowanego przed urzędnikiem wykonującym władzę sędziowską, wobec czego nie sposób było nie zauważyć sprzeczności przepisów d.k.p.k., które przyznawały prokuratorowi kompetencje sądu. Prokuratorzy, którzy wydawali postanowienia o tymczasowym aresztowaniu skarżącego, przesłuchiwali go przed wydaniem decyzji o pozbawieniu wolności i rozważali czy okoliczności sprawy usprawiedliwiają pozbawienie wolności⁷², co jawiło się jako oczywiste naruszenie gwarancji zawartej w art. 5 ust. 3 EKPCz. Jeśli zatem w sprawach *Niedbały*, *Dacewicz* i *M.B.*⁷³ skarżący zostali doprowadzeni

⁶⁷ Mowa tu m.in. o wyroku ETPCz z dnia 4.07.2000 r., *Niedbała* przeciwko Polsce, skarga nr 27915/95 oraz wyroku ETPCz z dnia 2.07.2002 r. *Dacewicz* przeciwko Polsce, skarga nr 34611/97.

⁶⁸ W tym *Niedbała* i *Dacewicz*.

⁶⁹ Przepisy Konwencji zaczęły obowiązywać w Polsce z dniem 19.01.1993 r.

⁷⁰ Ustawa z dnia 29.06.1995 r. o zmianie Kodeksu postępowania karnego, ustawy o ustroju sądów wojskowych, ustawy o opłatach w sprawach karnych i ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. 1995, nr 89, poz. 443).

⁷¹ Kontrowersje na tle uprawnień prokuratora w zakresie stosowania tymczasowego aresztowania dotyczy obecnie rozwiązania przyjętego w art. 257 § 3 k.p.k., przewidującego możliwość wniesienia sprzeciwu przez prokuratora wobec zmiany izolacyjnego środka zapobiegawczego na poręczenie majątkowe. Zob. szerzej: A. Dziągawka, *Sprzeciw prokuratora od postanowienia sądu o zastosowaniu tzw. warunkowego tymczasowego aresztowania i jego skutki* (art. 257 § 3 k.p.k.), „Prawo i Więź” 2022, nr 1(39), s. 211–236.

⁷² P. Hofmański, Art. 5 EKPCz, [w:] Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. T. 1. Komentarz do artykułów 1–18, red. L. Garlicki, Warszawa 2010, Uwaga nr 106 *in fine*/Legalis.

⁷³ Wyrok ETPCz z dnia 27.04.2004 r., *M.B.* przeciwko Polsce, skarga nr 34091/96.

przed prokuratora (do czego upoważniały poprzednio obowiązujące regulacje d.k.p.k.) należy w pełni podzielić stanowisko Trybunału, uznające ówczesną procedurę za naruszającą standardy konwencyjne. Mimo że wskazane wyżej orzeczenia zostały wydane w momencie, w którym w Polsce obowiązywały już znowelizowane przepisy karnoprosesowe, stwierdzone naruszenia wiążą się z okresem obowiązywania regulacji d.k.p.k. z 1969 roku. W tym miejscu wypada odnieść się do czysto teoretycznej problematyki derogacji przepisów krajowych pod wpływem ratyfikacji Konwencji. Ratyfikacja EKPCz nie pociągała bowiem za sobą automatycznego uchylenia przepisów prawa polskiego, dotyczących organów właściwych do decydowania o pozbawieniu wolności⁷⁴. Należy przez to słusznie uznać, że ówczesne działania prokuratorów były zgodne z obowiązującym prawem. Z drugiej strony poruszona wyżej kwestia skłania do refleksji, czy państwo powinno ratyfikować umowę międzynarodową, na której implemencję nie jest w pełni przygotowane. Brak gotowości danego państwa na związanie się postanowieniami umowy międzynarodowej może być rozumiany jako brak odpowiedniego przygotowania w sferze prawa krajowego państwa, a więc istnienie pewnych rozbieżności pomiędzy przepisami aktów normatywnych, obowiązujących w tymże państwie, a postanowieniami i celami danej umowy międzynarodowej. Można skłaniać się ku pogładowi, że brak gotowości państwa na przyjęcie wyznaczonego poziomu regulacji konkretnych praw⁷⁵ objawia się w zgłaszanych zastrzeżeniach do traktatu⁷⁶. Odnosząc się jednak do doświadczeń Polski od momentu związania się postanowieniami EKPCz, można zaryzykować twierdzenie, że konsekwencją braku gotowości do ratyfikacji umowy międzynarodowej są późniejsze sankcje nakładane na Państwo-Stronę wynikające z nienależytego wykonywania zobowiązań konwencyjnych. Taką sytuację odzwierciedlały orzeczone przez ETPCz sankcje w wyrokach wieńczących skargi wnoszone przeciwko Polsce w przedmiocie doprowadzenia skarżących przed sąd lub urzędnika wykonującego władzę sędziowską, co poruszono już w powyższych rozważaniach.

⁷⁴ Zob. wyrok ETPCz Niedbała przeciwko Polsce..., pkt 16.

⁷⁵ Zob. np. A.N. Schulz, *Pojęcie międzynarodowego standardu prawnego – refleksje na tle międzynarodowego prawa dotyczącego rodziny*, „Studia Prawnicze” 2012, z. 3(191), s. 25-47. Cyt. za: A. Michalska, *Prawa człowieka w systemie norm międzynarodowych*, Warszawa 1982, s. 44.

⁷⁶ Mowa o sytuacji przewidzianej w art. 19 Konwencji Wiedeńskiej o Prawie Traktatów sporządzonej w Wiedniu dnia 23.05.1969 r. (Dz.U. 1990, nr 74, poz. 439).

Wnioski

Nadmierne stosowanie tymczasowego aresztowania w Polsce wiele lat temu zostało określone mianem problemu systemowego. W praktyce wyrazem tego są statystyki ukazujące problem w liczbach. Według raportu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, średnia liczba osób tymczasowo aresztowanych w Polsce w latach 2013–2022 wyniosła 6 529 osób⁷⁷. Najpoważniejszy problem, a zarazem domniemaną przyczynę nadmierności trwania tymczasowych aresztowań stanowi mało rzetelnie sporządzanie uzasadnień odpowiednich wniosków⁷⁸ i decyzji, na mocy których dochodzi do każdorazowego przedłużenia stosowania środka detencji. Pewnego rodzaju przełomem może okazać się długo wyczekiwana nowelizacja przepisów k.p.k., której projektowana treść, wraz z implementacją europejskich standardów ochrony podstawowych praw i wolności, prawdopodobnie przyniesie daleko idącą poprawę w zakresie długości stosowania środka detencji w Polsce.

Należy powtórzyć, że zarówno liczba wydawanych orzeczeń przez ETPCz w sprawach przeciwko Polsce w związku z nadmierną długością tymczasowego aresztu, a także powtarzalny charakter stwierdzonych naruszeń wskazuje, że po ten środek zapobiegawczy polskie władze sięgają domyślnie, nie zaś ostatecznie, co stoi w sprzeczności z regułą *ultima ratio* oraz stosowaniem zapobiegawczego środka izolacyjnego w myśl zasady proporcjonalności⁷⁹. Rodzi to poważne wątpliwości co do skuteczności zawartych w polskim prawie gwarancji konstytucyjnych i procesowych, które, jak wynika z przytoczonych orzeczeń ETPCz, w wielu przypadkach zdają się mieć charakter iluzoryczny. Źródeł takiego stanu rzeczy można upatrywać zarówno w obowiązujących przepisach Kodeksu postępowania karnego normujących stosowanie tymczasowego aresztowania, jak i w utartej wśród krajowych organów praktyce dotyczącej przedłużania detencji, która zresztą niejednokrotnie doprowadziła do kompromitacji przed ETPCz⁸⁰. Mowa tu w szczególności o schematycznym wymienianiu tych samych przesłanek w kolejnych postanowieniach o zastosowaniu tymczasowego aresztowania, czy wręcz przytoczenia ich

⁷⁷ Na podstawie danych zawartych w raporcie Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka z 2023 r. Zob. Z. Ganczewska, P. Kładoczny, P. Kubaszewski, B. Wierciński, *O standardzie, który...*, dz. cyt., s. 35.

⁷⁸ K. Prelińska, *Wniosek prokuratora o zastosowanie tymczasowego aresztowania w świetle prawa oskarżonego do obrony*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 3, s. 31.

⁷⁹ K. Prelińska, *Wniosek prokuratora o zastosowanie...*, dz. cyt., s. 32.

⁸⁰ Równie krytycznie odnoszą się S. Waltoś i P. Hofmański, nazywając powód nieuzasadnionego przetrzymywania w areszcie mianem „nieudolności i ospałości prokuratorów oraz sądów”. Szerzej na ten temat: S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2023, s. 454 *in fine*.

dosłownego brzmienia kodeksowego. Dominujący jednak zdaje się być problem poprawnego przywoływania przesłanki zagrożenia surowością kary, która pod wpływem rozbieżności interpretacyjnych⁸¹ i uznawania jej za samodzielną podstawę do stosowania środka izolacyjnego, bywa nadużywana. Stąd fundamentalna zmiana przewidywana w projektowanej ustawie nowelizującej przepisy k.p.k. dotyczyć będzie kwestii tej przesłanki⁸².

Przyjęcie zmian w brzmieniu identycznym lub zbliżonym do treści projektu, z pewnością będzie można uznać za jeden z kamieni milowych w implementacji i wykonywaniu europejskich standardów ochrony wolności i bezpieczeństwa osobistego. Trzeba jednak dodać, że rzeczywisty wpływ tych zmian będzie można ocenić dopiero kilka lat po nadaniu im mocy obowiązującej. Wskaźnikiem efektywności nowych regulacji będą pierwsze wydane rozstrzygnięcia Trybunału w sprawach skierowanych przeciwko Polsce w związku z naruszeniami, do których doszło w okresie obowiązywania nowych przepisów. Niemniej łatwo jest przewidzieć, jak kształtować się będzie praktyka organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości względem przedłużania tymczasowego aresztowania.

Bibliografia

Akty prawne

Prawo międzynarodowe

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzonej 4.11.1950 r. w Rzymie, zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnionej Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284).

Konwencja Wiedeńska o Prawie Traktatów sporządzona w Wiedniu dnia 23.05.1969 r. (Dz.U. 1990, nr 74, poz. 439).

Rezolucja tymczasowa z dnia 6.06.2007 r., CM/ResDH(2007)75 przyjęta przez Komitet Ministrów na 997. posiedzeniu Delegatów Ministrów.

⁸¹ Zob. szerzej: K.T. Boratyńska, P. Czarnecki, R. Koper, *Art. 258 [w:] Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, 2023, uwaga nr 6/Legalis.

⁸² Należy powtórzyć, że w myśl projektowanych modyfikacji zmianie ulegnie górna granica ustawowego zagrożenia karą pozbawienia wolności, brana pod uwagę przy uzasadnianiu dalszego stosowania tymczasowego aresztowania w obawie przed zakłócaniem prawidłowego toku postępowania. Obecnie art. 258 § 2 k.p.k. stanowi, że potrzeba zastosowania tymczasowego aresztowania w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania może być uzasadniona grożącą oskarżonemu surową karą, w razie gdy górna granica ustawowego zagrożenia za zarzucane przestępstwo wynosi co najmniej 8 lat. Projekt ustawy nowelizującej przewiduje natomiast co najmniej 10 lat.

Uwagi końcowe nr CAT/C/POL/CO/7 do siódmego raportu okresowego złożonego przez Polskę przyjęte przez Komitet przeciwko Torturom ONZ dnia 29.08.2019 r.

Prawo krajowe

Konstytucja RP z dnia 2.04. 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.).

Ustawa z dnia 6.06.1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2025, poz. 46).

Ustawa z dnia 19.04. 1969 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 1969, nr 13, poz. 96).

Ustawa z dnia 29.06.1995 r. o zmianie Kodeksu postępowania karnego, ustawy o ustroju sądów wojskowych, ustawy o opłatach w sprawach karnych i ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. 1995, nr 89, poz. 443).

Wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu

Wyrok ETPCz z dnia 4.07.2000 r., Niedbała przeciwko Polsce, skarga nr 27915/95.

Wyrok ETPCz z dnia 26.10.2000 r., Kudła przeciwko Polsce, skarga nr 30210/96.

Wyrok ETPCz z dnia 4.10.2001 r., Michta przeciwko Polsce, skarga nr 27504/95.

Wyrok ETPCz z dnia 15.11.2001 r., Iwańczuk przeciwko Polsce, skarga nr 25196/94.

Wyrok ETPCz z dnia 2.07.2002 r., Dacewicz przeciwko Polsce, skarga nr 34611/97.

Wyrok ETPCz z dnia 27.04.2004 r., M.B. przeciwko Polsce, skarga nr 34091/96.

Wyrok ETPCz z dnia 28.07.2005 r., Czarnecki przeciwko Polsce, skarga nr 75112/01.

Wyrok ETPCz z dnia 20.06.2006 r., Pasiński przeciwko Polsce, skarga nr 6356/04.

Wyrok ETPCz z dnia 6.02.2007 r., Garycki przeciwko Polsce, skarga nr 14348/02.

Wyrok ETPCz z dnia 3.02.2009 r., Kauczor przeciwko Polsce, skarga nr 45219/06.

Wyrok ETPCz z dnia 12.10.2010 r., Jasari przeciwko Polsce, skarga nr 17888/07.

Wyrok ETPCz z dnia 18.09.2012 r., Dochnal przeciwko Polsce, skarga nr 31622/07.

Wyrok ETPCz z dnia 26.02.2013 r., Kowrygo przeciwko Polsce, skarga nr 6200/07.

Wyrok ETPCz z dnia 4.11.2014 r., Mierzejewski przeciwko Polsce, skarga nr 9916/13.

Wyrok ETPCz z dnia 21.03.2017 r., Porowski przeciwko Polsce, skarga nr 34458/03.

Wyrok ETPCz z dnia 18.10.2018 r., Burża przeciwko Polsce, skarga nr 15333/16.

Wyrok ETPCz z dnia 15.04.2021 r., Dłużewska przeciwko Polsce, skarga nr 39873/18.

Wyrok ETPCz z dnia 26.10.2023 r., K.P. przeciwko Polsce, skarga nr 52641/16.

Orzeczenia sądów krajowych

Wyrok TK z dnia 20.11.2012 r., sygn. akt SK 3/12.

Wyrok TK z dnia 10.07.2019 r., sygn. akt K 3/16.

Postanowienie TK z dnia 17.07.2019 r., sygn. akt S 3/19.

Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 5.01.2012, sygn. akt II AKz 12/12.

Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 13.05.2009 r., sygn. akt II AKz 264/09 (LEX nr 513117).

Postanowienie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 19.10.2005 r., sygn. akt II AKz 453/05, LEX nr 176197.

Monografie

- Gronowska B., Jasudowicz T., Balcerzak M., Lubiszewski M., Mizerski R., *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2005.
- Hofmański P., Art. 5 EKPCz, *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. T. 1. Komentarz do artykułów 1-18*, red. L. Garlicki, 2010/Legalis.
- Głowacka K., *Tymczasowe aresztowanie w świetle sprawy Baranowski przeciwko Polsce (skarga nr 28358/95, wyrok z 28.03.2000)*, [w:] *Polska wobec europejskich standardów praw człowieka*, red. T. Jasudowicz, Toruń 2001.
- Macovei M., *The Right To Security Of Person In European Court Of Human Rights Jurisprudence*, „European Human Rights Law Review” 2007, vol. 6, nr 649.
- Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Komentarze praktyczne*, Warszawa 2017.
- Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, 2023/Legalis.
- Sobczak W., Art. 9 Wolność osobista [w:] *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich (Osobistych) i Politycznych. Komentarz*, red. R. Wieruszewski, Warszawa 2012.
- Waltoś S., Hofmański P., *Proces karny. Zarys systemu*. Warszawa 2023.

Artykuły naukowe i inne opracowania

- Ashworth A., *Four Threats to the Presumption of Innocence*, „International Journal of Evidence and Proof” 2006, nr 10; „Oklahoma Law Review” 2000, nr 55. Cyt. za: S. Loneneke, *Pre-Trial Detention: The Presumption of Innocence and Article 5 of the European Convention on Human Rights Cannot and Does Not Limit its Increasing Use*, „European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice” 2009, nr 17.
- Boratyńska K.T., Czarnecki P., Koper R., Art. 258 [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, 2023. Uwaga nr 6/Legalis.
- Dziergawka A., *Sprzeciw prokuratora od postanowienia sądu o zastosowaniu tzw. warunkowego tymczasowego aresztowania i jego skutki (art. 257 § 3 k.p.k.)*, „Prawo i Więź” 2022, nr 1(39).
- Ganczewska Z., Kładoczny P., Kubaszewski P., Wierciński B., *O standardzie, który się nie przyjął (w Polsce). Praktyka stosowania tymczasowego aresztowania w świetle przepisów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, red. P. Kładoczny, Warszawa 2023.
- Kala D., *Duże prawdopodobieństwo popełnienia przestępstwa jako materialny warunek stosowania tymczasowego aresztowania*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2021, z. 4(44), <https://doi.org/10.53024/1.4.44.2021>
- Klepczyński A., Kładoczny P., Wiśniewska K., *Tymczasowe aresztowanie – (nie)tymczasowy problem. Analiza aktualnej praktyki stosowania tymczasowego aresztowania*, Warszawa 2019.
- Prelińska K., *Wniosek prokuratora o zastosowanie tymczasowego aresztowania w świetle prawa oskarżonego do obrony*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 3.
- Schulz A.N., *Pojęcie międzynarodowego standardu prawnego – refleksje na tle międzynarodowego prawa dotyczącego rodziny*, „Studia Prawnicze” 2012, z. 3(191). Cyt. za: A. Michalska, *Prawa człowieka w systemie norm międzynarodowych*, Warszawa 1982.
- Skorupka J., *Tymczasowe aresztowanie w praktyce stosowania prawa*, „Palestra” 2021, nr 1-2.

Szafrńska U., *Problematyka nadmiernego stosowania tymczasowego aresztowania w Polsce na kanwie orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Kwartalnik Prawa Międzynarodowego” 2022, nr 1, <https://doi.org/10.5604/01.3001.0015.9891>
Zieliński M., *Wolność osobista, jej charakter oraz gwarancje*, [w:] *Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. E-Wydawnictwo*. Wrocław 2014.

Źródła internetowe

Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, druk nr 865.
<https://www.sejm.gov.pl/Sejm10.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=865> [dostęp: 26.01.2025].
Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, druk nr 1131.
<https://www.sejm.gov.pl/sejm10.nsf/druk.xsp?nr=1131> [dostęp: 26.04.2025].